

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Затверджую:
Завідувач кафедри СіГД,
полковник служби ЦЗ
Олена РЯБІНІНА

17 червня 2019 року

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ

ТЕМА № 8: «СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА РОБОТА З МОЛОДДЮ. ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ».

План лекції.

- 8.1. Молодь як особлива соціально-демографічна група.
- 8.2. Структура соціально-гуманітарної служби для молоді.
- 8.3. Поняття і причини девіантної поведінки.
- 8.4. Форми прояву девіантного поводження.
- 8.5. Соціально-гуманітарний контроль девіантної поведінки.

Час проведення: 2 учбові години.

Харків 2019

Література.

1. Аналітично-статистичний звіт щодо діяльності центрів соціальних служб для молоді на 2000 рік. - К.: УДЦССМ, 2001. - 30 с.
2. Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді / За ред. С.В. Толстоухової. - К.: УДЦССМ, 2001. - 204 с.
3. Практика соціально- гуманітарної роботи / Під ред. К. Ханвея, Т. Филпота. - Київ, 1996.
4. Соціально- гуманітарна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки. Перспективи // За заг. ред. Пінчук І.М., Толстоухової С.В. - ДО: УДЦССМ, 2000. - Випуск 1. - 276 с.
5. Столин В.В. Соціально- гуманітарна робота з молоддю. - М., 2000.

Основні поняття: соціально-гуманітарний контроль, вихованець, дитячий притулок, соціально-гуманітарний робітник.

8.1 Молодь як особлива соціально-демографічна група.

Перехід до ринкової економіки викликав значні зміни соціального стану різних груп населення, у тому числі й таких, які традиційно вважалися носіями передових ідей. Одне з головних місць у нових умовах належить молоді. Обрані нею соціальні орієнтири багато в чому визначають майбутнє суспільства. Молодь – це особлива соціально-демографічна група, що переживає період становлення соціально-гуманітарної зрілості. Нерідко розглядають молодь як перехідну фазу від соціальної ролі дитини до соціальної ролі дорослого. Іноді її визначають як соціально-демографічну групу, що перебуває в процесі соціалізації.

Сьогодні предметом наукового аналізу стають соціально-психологічні особливості, розвиток інтересів і потреб молодих людей. На думку багатьох учених, соціально-психологічний розвиток молоді характеризується нерівномірністю, напруженістю, наявністю й повторюваністю конфліктних ситуацій. Вважається, що молодь у порівнянні зі старшими поколіннями більш нетерпима, гостріше реагує на розбіжності, більш мобільна, швидше засвоює все

нове; її характеризують і підвищена вимогливість, критичність до старших поколінь, недооцінка об'єктивної обумовленості досвіду старшого покоління й переоцінка власної здатності до самостійної діяльності.

Останнім часом різко загострилася проблема здоров'я дітей і молоді. Число хворих дітей у підлітковому віці вже перевищує 90 %. Руйнують фізичне й моральне здоров'я молодих соціальні «хвороби». За останні 7 років в 52 рази зросла захворюваність підлітків хворобами, переданими статевим шляхом. Демографічна ситуація ускладнюється ростом числа вбивств і самогубств. Крім того, за останні 5 років більш ніж в 3,5 рази збільшилася чисельність споживачів наркотиків, зросла наркоманія серед школярів і студентів у великих містах. Широке поширення одержали токсикоманія й алкоголізм.

Впровадження ринкових відносин загостило проблему соціально-гуманітарної захищеності в сфері праці. Молоді робітники першими попадають під скорочення й поповнюють ряди безробітних (32 % всіх безробітних – молоді люди до 30 років). Останнім часом істотно загострилися проблеми молоді, головними з яких є:

- низький рівень життя, поганий стан здоров'я й зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція);
- сімейно-шлюбні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів);
- матеріальна незабезпеченість, безробіття й значна економічна й соціально-гуманітарна залежність від батьків;
- втрата ідеалів, соціально-гуманітарної перспективи, життєвого оптимізму.

8.2 Структура соціально-гуманітарної служби для молоді.

У законі України «Про соціальне обслуговування населення» комплексна система соціального обслуговування населення, включаючи й молодь, передбачає надання соціально-економічних, медико-соціальних, психологічних,

соціально-побутових, правових і інших соціальних послуг громадянам, що опинилися в складній життєвій ситуації.

З 1998 року у країні діють служби:

- працевлаштування й профорієнтації молоді (молодіжні біржі праці);
- соціальні служби для дітей і молоді;
- інформаційні центри для молоді;
- центри сприяння малому підприємництву молоді.

У цілому соціальні служби для молоді здійснювали свою діяльність по більш ніж 20 напрямкам. Система соціально-гуманітарного захисту молоді має наступну структуру установ соціально-гуманітарного обслуговування:

1. Обов'язковий мінімум установ для кожного міста, куди входять:

- а) центр соціального обслуговування (соціально-гуманітарна допомога вдома, термінова соціально-гуманітарна допомога);
- б) центр соціально-гуманітарної допомоги сім'ї й дітям;
- в) соціально-реабілітаційний центр для неповнолітніх;
- г) соціально-гуманітарний притулок для дітей і підлітків.

2. Додаткова мережа в містах і районах, куди входять:

- а) центр психолого-педагогічної допомоги;
- б) центр екстреної психологічної допомоги по телефону;
- в) реабілітаційні центри для осіб з обмеженими можливостями (у тому числі для дітей і підлітків).

3. Обласні, окружні, міжрайонні установи, куди входять:

- а) центри допомоги дітям, що залишилися без піклування батьків;
- б) дома-інтернати: дитячі, психоневрологічні, спеціальні;
- в) гуртожитки для осіб з обмеженими можливостями.

Вивчення реальних потреб молоді в соціальних послугах - ключовий елемент при формуванні системи їхнього соціального обслуговування.

Відповідно до досліджень, молодь потребує насамперед: бірж праці, пунктів правового захисту і юридичного консультування, роботи «телефону довіри» і далі – у сексологічній консультації, центрів допомоги молодим сім'ям,

гуртожитків-притулків для підлітків, що опинилися в конфліктній ситуації в родині. При цьому молоді робітники віддають перевагу пунктам правового захисту і юридичного консультування, молодіжній біржі праці, центру допомоги молодій сім'ї; а учні – телефону довіри, сексологічній консультації, біржі праці.

8.3 Поняття і причини девіантної поведінки.

У літературі часто зустрічається поняття «важкий» юнак або парубок. Що значить важкий? Оцінка будь-якої поведінки має на увазі його порівняння з якоюсь нормою. Нестандартна, що відхиляється від норми поведінка часто називається девіантним. Основні види девіантної поведінки – це злочинність і кримінально некарані випадки аморальної поведінки, які теж представляють певну суспільну небезпеку. (Зв'язок злочинності й аморальної поведінки полягає в тому, що здійсненню злочину передуює, як правило, якийсь різновид девіантної поведінки у формі пияцтва, наркоманії, розбещеності в сфері сексуальних відносин і інше).

Причинами девіантного поведіння в молодих людей можуть бути: 1. Психічні розлади, обумовлені тим, що до парубка середовище й суспільство висувають непосильні вимоги у вигляді ускладнених навчальних програм у старших класах; або ЗВО, що веде до появи так званого комплексу «розумової відсталості». 2. Позначаються труднощі перехідного віку. Перехід в «доросле життя» супроводжується бурхливою перебудовою психіки. Перехідний вік робить підлітка і юнака особливо чутливими до несприятливих впливів зовнішнього середовища. Крім того, накладає відбиток період полового дозрівання. Так, раннє сексуальне життя або ж сексуальна нездержливість може привести або до аморальних форм поведінки. 3. Перебудова «Я-Концепції» – процес дуже складний і супроводжується поруч так званих особистісних розладів. «Я-Концепція» - це система уявлень індивіда про себе, на основі якої він будує свої відносини з оточенням і із самим собою. У цей час формується

образ власного «Я» як установка стосовно самого себе, складається подання про особисті якості, здатності, соціальну значимість, зовнішності.

Споконвічне питання молодих людей – «який я?» - супроводжується емоційними переживаннями із приводу своєї зовнішності або особистісних якостей, заниженою самооцінкою й самознищенням. І якщо на вроджені відхилення в характері накладаються хворобливі переживання з негативним емоційним знаком, то формується комплекс неповноцінності і як наслідок виникає необхідність у штучних компенсаторах – алкоголі, наркотиках, агресивному поведженні.

Особистісні розлади проявляються в декількох формах:

- відчуження, що проявляється в тому, що людина, виявившись у конфліктній ситуації, не може самостійно вийти з її. Постійні стреси починають загрожувати його психіці й самому існуванню. Щоб вийти зі стресу, він повинен розірвати зв'язок свого «Я» із середовищем, що травмує. Однак «відхід» від конфліктної ситуації створює психологічну дистанцію між людиною й оточенням, що незабаром переростає у відчуження. Індивід, що уникає, сприймається оточенням як людина дивна і чужа.

- деперсоналізація має місце тоді, коли відчужується власне «Я», тобто втрачається відчуття власного тіла, втрачає зміст будь-яка діяльність, апатія й байдужність стають домінуючими, притупляються емоції.

- депресія – це стан афекту з негативним емоційним знаком. Під депресією розуміють сильну тугу, що супроводжується почуттям розпачу й кризою духу. У молодості такі стани звичайна справа. «Страшенна нудьга» проявляється в тому, що все оточення стає нецікавим, людина випробовує пригніченість і нудьгу, різко знижується воля. У стані депресії час як би вповільнюється, настає швидка стомлюваність, працездатність помітно знижується. Характер протікання депресії різноманітний, вона може приймати наступні форми:

локус контролю – схильність людини приписувати відповідальність за найважливіші події або самому собі, або іншим людям. У другому випадку

людина вважає, що його життя в цілому, залежить від зовнішніх сил. Звідси почуття безсилля й безнадійності; При важких формах депресії мнине почуття провини, стресові ситуації в результаті втрати близьких людей, критика з боку авторитетних осіб може привести до суїцидальних спроб;

- марення фізичного недоліку, що виникає в період полового дозрівання переважно в дівчинок. Ці переживання, як правило, пов'язані із зовнішністю й широко варіюються від ластовиння до повноти або худорби ніг, талії та ін. Іноді невдоволення своїм тілом досягає рівня параної, і молоді люди стають озлобленими й нещасними. Під час відсутності сторонніх вони подовгу розглядають себе в дзеркалі, думають за допомогою косметичних операцій виправити недоліки. У цьому випадку потрібна консультація психотерапевта;

синдром філософської інтоксикації. Інтерес молодих до проблем буття - явище цілком нормальне. Однак у частини молодих людей цей інтерес приймає неправильні форми: винаходяться загальні закони світобудови, виношуються плани перебудови миру. Часто їх захоплюють такі таємничі науки, як парапсихологія, окультні науки, а також контакти із НЛЮ. Піднімаючи глобальні проблеми, вони не можуть виразно викласти свої думки. Синдром «надцінної ідеї» - це ознака в'ялопротікаючої шизофренії;

навчальні неврози або фобії проявляються в завзятому небажанні відвідувати школу, коледж, ЗВО. Невроз виражається в конфліктних відносинах з викладачами й однокласниками, у небажанні вникати в окремі навчальні предмети або всі предмети відразу. Особливо часто страждають неврозами школярі. Лихо нашої школи в тім, що часом у ній насаджуються порядки казарми, а вчителі виконують функції наглядачів.

8.4 Форми прояву девіантного поведіння.

Наркоманія й токсикоманія. Наркоманія – це захворювання, що виражається у фізичній або психологічній залежності від наркотиків, непереборному потязі до них, що поступово приводить організм до фізичного й психічного виснаження. Стан наркотичного сп'яніння характеризується

почуттям ейфорії, легкістю тіла, ясністю думки. Мир сприймається в райдужних тонах, губиться відчуття часу. Прийом наркотиків супроводжується тахікардією, сухістю в роті, а також іншими серйозними розладами. Для абстинентного синдрому, так званої «ломки», тобто наркотичного похмілля, характерний різкий спад настрою, загальна слабкість, сонливість, тремор (тремтіння) кінцівок.

Токсикоманія – це захворювання, викликане споживанням токсичних речовин, тобто таблеток транквілізаторів, кофеїну, вдиханням ароматичних речовин побутової хімії. У стані сп'яніння, крім ейфорії, виникають зорові галюцинації.

Пияцтво й алкоголізм. Між цими поняттями існують розходження. Пияцтво – це непомірне споживання алкоголю, що поряд з погрозою здоров'ю особистості порушує її соціальну адаптацію. А алкоголізм характеризується патологічним потягом до спиртного й наступною соціально-моральною деградацією особистості. Найчастіше мотивом пияцтва є розвага, вплив найближчого оточення, сімейні безладдя, неприємності на роботі.

Алкоголізм – це поступальне захворювання. Воно починається з побутового пияцтва, а закінчується клінікою. Для п'яниці зі стажем, щоб відчувати фізіологічний комфорт, доза спиртного збільшується в 2-3 рази в порівнянні з колишньою нормою. Надалі потяг до алкоголю здобуває риси фізіологічної залежності, пристрасть до спиртного приймає патологічний характер. В організмі людини відбувається необоротний процес: спирт стає необхідним для підтримки обмінних процесів. На останній стадії алкоголізму хворі хмеліють уже від кухля пива. Спиртне стає домінантою в системі життєвих цілей. Контроль над уживанням алкоголю втрачається, і людині вже однаково, що пити, з ким, де й скільки. На цій стадії у хворого відкривається «букет» хвороб – розплата за «гарне життя».

Проституція. Довгий час проституцію оточували міфи й таємничість, але в цих міфів є дві сторони: одна зовнішня – приємна, інша – прихована, безстороння. Міфи про престижність заняття проституцією, про шляхетних

«кавалерів» так і залишаються міфами. Гарні номери в готелях звичайно закінчуються брудними кімнатами в кублах, шкірно-венеричними захворюваннями й наркологічними лікарнями або «психушками». Такий звичайний фінал.

У чому полягає суспільна небезпека проституції? По-перше, проституція – виражається у відхиленні від суспільно-корисної праці; по-друге, сприяє поширенню венеричних захворювань і СНІДа; по-третє, такі жінки не здатні народити здорове потомство; по-четверте, відбувається моральне падіння жінки. Чи доцільно встановлення кримінальної відповідальності за проституцію? На це питання більшість експертів відповідають негативно. Оскільки в цей час держава відтворює умови, які сприяють девіантному поведженню, і в держави немає моральних підстав вводити кримінальну відповідальність за проституцію.

Карне переслідування привело б до судових помилок, тому що довести склад злочину найчастіше неможливо. Навіть захоплені на місці злочину, жінки посилаються на «любов з першого погляду». Крім того, посилення правової боротьби із проституцією привело б до розквіту підпільного секс-бізнесу. На сьогодні доводиться визнати, що нинішня влада не має у своєму розпорядженні можливості позитивно впливати на попередження проституції. Тим часом ріст проституції й полових дисгармоній неминуче веде до поширення СНІДа. За прогнозами вчених, через 10-15 років ця епідемія стане проблемою номер 1. Виникає питання: чи вводити карні санкції або легалізувати проституцію?

Суїцидальне поведження. Суїцид – це свідоме позбавлення себе життя або спроба до самогубства. Суїцидальне поведження – це саморуйнівне поведження, до якого можна віднести й такі форми девіантного поведження, як зловживання алкоголем, уживання наркотиків, завзяте небажання лікуватися, керування транспортом у нетверезому стані, самокатування, свідома участь у бійках, війнах. Суїцидальне поведження в підлітків часто пояснюється відсутністю життєвого досвіду й невмінням визначити життєві орієнтири.

Крім загальних причин цієї форми девіантного поведіння є й особливі причини. Серед молоді поширені наступні причини:

- втрата коханої людини або відкинута почуття любові;
- уражене почуття власного достоїнства;
- крайня перевтома;
- руйнування захисних механізмів особистості в результаті алкогольного сп'яніння, уживання психотропних засобів;
- ототожнення себе з відомою людиною, що зробила самогубство;
- стан афекту у формі гострої агресії, страху, коли людина втрачає контроль над своєю поведінкою.

Девіантна поведінка на ґрунті сексуальних захворювань. Сучасна сексопатологія виділяє патологічні й інші відхилення в сексуальному поведінні особистості: Патологічні девіації до форми всякого роду сексуальних перекручень є предметом дослідження медицини й психіатрії. Непатологічні девіації, тобто відхилення в межах норми, є предметом соціально-психологічного дослідження, оскільки містять у собі відхилення від соціальних і моральних норм у сексуальному поведінні здорової людини.

У свою чергу всі сексуальні девіації діляться на наступні основні групи: відхилення відносно об'єкта сексуального задоволення (зоофілія); відхилення в способах реалізації полові пристрасті (садизм, мазохізм та ін.); нетипові відхилення у формі полові пристрасті до осіб своєї статі або близьких родичів (лесбійанство, кровозмішення); відхилення, пов'язані з порушенням полові самосвідомості (транссексуалізм) та інше.

Правопорушення. Однієї з форм антисоціального поведіння, що спрямовано проти інтересів суспільства в цілому або особистих інтересах громадян, є правопорушення. У юриспруденції розрізняють правомірне й неправомірне поведіння громадян. Неправомірні дії (правопорушення) – це такі юридичні факти, які суперечать нормам права. Подібні дії порушують установлений у країні порядок. Всі правопорушення діляться на злочини й провини. Злочин – це протиправне, винне, карне, суспільно небезпечне діяння,

що зазіхає на охоронні законом суспільні відносини й завдають їм істотної шкоди. (Злочини кваліфікуються по нормах карно-процесуального права).

Провина – це теж протиправне й винне діяння, але не представляє великої суспільної небезпеки. Провини регулюються нормами адміністративної, цивільної, трудового й іншої галузей права. Правопорушення у формі провини проявляються в підлітків у зухвалій манері поведінки, лихослів'ї, хуліганстві, дрібному злочинстві, пияцтві, бродяжництві. На сьогоднішній день до юнацьких правопорушень можна віднести викрадення автотранспорту, заволодіння предметами молодіжної моди (телефони, спортивний інвентар, модний одяг, гроші, алкоголь, тютюнові вироби).

8.5 Соціально-гуманітарний контроль девіантної поведінки.

До основних факторів соціально-гуманітарного контролю можна віднести наступні:

1. Істотне звуження репресивних заходів впливу. Позбавлення волі приводить особистість до соціально-гуманітарної й моральної деградації й може використовуватися лише як надзвичайний захід впливу. Отже, відносно молодих правопорушників припустиме скорочення строків позбавлення волі, відстрочка виконання вироку, умовно-дострокове звільнення й, головне, зміна умов утримання. 2. Створення гнучкої й розгалуженої системи соціально-гуманітарної допомоги, що включає державні, суспільні, благодійні й інші структурні ланки. Непогано зарекомендували себе громадські організації за принципом «самодопомоги» (групи «анонімних» алкоголіків, наркоманів, осіб, звільнених з місць позбавлення волі). 3. Моральне відродження й духовний розвиток громадян на принципах загальнолюдської моралі й духовних цінностей, індивідуального пошуку сенсу життя. 4. Твердий контроль за ЗМІ (потокотом відеозаписів, що містять сцени насильства, жорстокості й відвертого сексу). Орієнтація молоді на продукцію чорного ринку, де проповідується культ насильства, формує кримінальні установки й збиткову самосвідомість.

Формування засобами масової інформації, навчальними й просвітительськими організаціями більш терпимого відношення до інакомислячого й інакодіючого (сексуальним меншостям тощо).

Підготовка й перепідготовка кадрів, які були б здатні працювати із представниками соціального «дна»: працівників правоохоронних органів; соціальних педагогів і соціальних психологів; лікарів-наркологів – всіх тих, хто вже сьогодні працює з девіантами.

Запитання для самоконтролю

1. Які характерні особливості молоді, як соціально-демографічної групи?
2. Назвіть головні причини та мотиви девіантної поведінки?
3. Що таке соціально-гуманітарний контроль девіантної поведінки?